

1294 M. TROJANOVO MŪŠIS

Ričardas Dediala
Vilniaus universitetas

ĮVADAS

Didžiojo kunigaikščio Vytenio valdymo metu (1295–1315 m.) daug kariauta su Vokiečių ordinu, tačiau santykiai su Lenkijos žemėmis taip pat buvo gana intensyvūs. Ši politika tęsė Butigeidžio ir Butvydo (Pukuvero) politinę kryptį. Vytenis, didžiojo kunigaikščio Butvydo sūnus, savo politinę karjerą, pasak šaltinių, pradėjo lenkų žemių puolimais. Taip viename žygyje į lenkų žemes jis susidūrė su didele priešininkų kariuomene. Šis karinis susidūrimas gavo Trojanovo pavadinimą ir turėjo atgarsį istorijos šaltiniuose. Šaltinių aidas buvo inspiruotas Lenčycos kunigaikščio Kazimiero II (būsimojo Lenkijos karaliaus Vladislovo Uolektinio brolio) mirties mūšio lauke. Vytenio epocha, kaip ir XIII a. 2 pusė – XIV a. pr., nepasižymėjo galingais susidūrimais su lenkų žemių kunigaikščiais, o 1306 m. jie apskritais baigėsi ir atsinaujino jau tik Gedimino laikais, kai pasikeitė politinės aplinkybės. Šiame įvykių fone tampa aktualus šis karinis susidūrimas, atnešęs pergalę didžiajam Lietuvos kunigaikščiui. Paprastai šaltiniai apie šiuos susidūrimus itin skurdūs, daugiausia konstatuojamojo pobūdžio, nesuteikiantys nuodugnesnės analizės galimybes. Šiuo atžvilgiu 1294 m. mūšį galėtume laikyti tarpiniu variantu, leidžiančiu gan fragmentiškai supažinti su Trojanovo mūšio aplinkybėmis.

Šio straipsnio tikslas – remiantis istorijos šaltiniais ir istoriografija išanalizuoti 1294 m. Trojanovo mūšį. Šiam tikslui įgyvendinti užsibrėžėme kelis uždavinius: išanalizuoti mūšį aprašančius šaltinius, aptarti istoriografijoje (daugiausia lenkiškoje) jau nusistovėjusius teiginius, pateikti naujų su Trojanovo mūšiu susijusių įžvalgų ir rekonstruoti mūšio aplinkybes.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Šaltiniai. Trojanovo kautynių atgarsiai pasklidę daugiau nei dešimtyje šaltinių (3 priedas). Plačiausiai mūsų aprašantis tekstas pateiktas XIV a. pirmoje pusėje parašytoje Vokiečių ordino brolio ir kunigo Petro Dusburgiečio *Prūsijos žemės kronikoje*¹. Ši kronika 1340 m. buvo išversta į vokiečių kalbą ir sueiliuota Ordino didžiųjų magistrų kapeliono Mikalojaus Jerošiniečio². Trojanovo įvykius aprašo ir lenkų istorikas kronikininkas Janas Długosz (1415–1480), kurio kronikoje *Garbingosios Lenkijos karalystės metraščiai arba kronikos* (XV a. pab.) pateikiama kiek kitokia negu Petro Dusburgiečio kronikoje mūsų įvykių interpretacija³. J. Długoszo tradicija sekė ir Motiejus Miechovietis (1457–1523)⁴. Kitas svarbus šaltinių pluoštas – lenkų metraščiai, kuriuose tik pažymimas pats mūsų faktas, minimi žuvusieji ir kartais kai kurios aplinkybės. Tokią informaciją pateikia *Krokuvos pranciškonų* (XIII a. pab.)⁵, *Miechovo* (XIV a.)⁶, *Traskos* (XIV a. I pusės)⁷, *Mažosios Lenkijos*⁸, *Lenkų kunigaikščių kilmės* (XV a.) metraščiai⁹, taip pat *Gniezno pastabos* (XIV a. pr.)¹⁰, *Lenkų kunigaikščių kronika* (XIV a. pab.)¹¹. Apie Trojanovo mūsų užsimenama ir XVII a. kompiliaciniame *Gustyno metraštyje*¹².

¹ Petri de Dusburg Chronicon terrae Prussiae // Scriptores rerum Prussicarum (toliau – SRP), 1861, Bd. 1, s. 176–177; **Petras Dusburgietis**. Prūsijos žemės kronika. Vilnius, 1985, p. 228–229.

² Di Kronike von Pruzinlant des Nicolaus von Jeroschin // SRP, 1861, Bd. 1, s. 534–535 (lin. 19886–19977).

³ **J. Długosz**. Historiae Polonicae libri XII, t. 2, s. 520–521.

⁴ **Mathias de Miechow**. Chronica Polonorum. Cracoviae, 1521, lib. 3, cap. 65, fol. 190.

⁵ Rocznik franciszkański krakowski // Monumenta Poloniae Historica (toliau – MPH), 1961, t. 3, s. 47.

⁶ Rocznik miechowski // MPH, 1961, t. 2, s. 883.

⁷ Rocznik Traski // MPH, 1961, t. 2, s. 852.

⁸ Rocznik małopolski // MPH, 1961, t. 3, s. 186.

⁹ Rodowód książąt polskich // MPH, 1961, t. 3, s. 283.

¹⁰ Spominki gnieźnieński // MPH, 1961, t. 3, s. 43–44.

¹¹ Kronika książąt polskich // MPH, 1961, t. 3, s. 542–543.

¹² Густинская летопись // Полное собрание русских летописей (toliau – ПСРЛ), 1843, т. 2, с. 348.

Literatūra. Įvairūs Trojanovo mūšio aprašymai, dažniausiai parengti remiantis Petru Dusburgiečiu ir Janu Długoszu, pateikiami daugelyje įvairių istorikų darbų. Jį mini Motiejus Strijkovskis¹³, Aleksandras Guagninis¹⁴, Martynas Bielskis¹⁵, Albertas Vijūkas-Kojelavičius¹⁶, Simonas Daukantas¹⁷ ir Teodoras Narbutas¹⁸.

Šaltinius suregistravo ir įžvalgas apie kautynes pateikė Henrykas Paszkiewiczzius¹⁹. Trojanovo mūšis išsamiausiai buvo aptartas Lenkijos istorikų Kazimierzo Aściko ir Stanisława Zajączkowskio XX a. septintajame dešimtmetyje. Tarp šių dviejų istorikų kilo arši diskusija dėl įvairių mūšio aspektų²⁰. Vėlesnė lenkų ir lietuvių istoriografija sekė šių autorių išvadomis. Lenčycos ir Sieradės žemių vaidmenį kariniuose konfliktuose XII–XIII a. aptarė Janas Szymczakas²¹. Adamas Szweda analizavo lietuvių įvykdytus Dobrynės žemės antpuolius XIII a. pab. – XIV a. pr.²² Plačiau mūšį ana-

¹³ **Strijkowski M.** Kronika Polska, Litewska, Żmódzka i wszystkiej Rusi. Warszawa, 1846, t. 2, s. 338.

¹⁴ Z kroniki Sarmacyi europejskiej Alexandra Gwagnina z Werony: opisane Polski, W. Ks. litewskiego, ziemie ruskiej, ziemie pruskiej, ziemie inflantskiej, ziemie żmudzkiej. Kraków, 1860, s. 68–69.

¹⁵ Kronika Marcina Bielskiego. Sanok, 1856, t. 3, s. 347–348.

¹⁶ **Vijūkas-Kojelavičius A.** Lietuvos istorija. Vilnius, 1988, p. 630–635.

¹⁷ **Daukantas S.** Istorija žemaitiška. Vilnius, 1995, t. 1, p. 481–482.

¹⁸ **Narbutas T.** Lietuvių tautos istorija. Vilnius, 1997, t. 4, p. 299–300.

¹⁹ **Paszkiwicz H.** Jagiellonowie a Moskwa: Litwa a Moskwa w XIII i XIV wieku. Warszawa, 1933, t. 1, s. 157–158; **Paszkiwicz H.** Regesta Lithuaniae: ab originale usque ad Magni Ducatus cum Regno Poloniae Unionem. Tempora usque ad annum 1315 complectens. Varsoviae, 1930, t. 1, s. 147 (nr. 718).

²⁰ **Aścik K.** Najazd litewski na Łęczycę w 1294 r. // Studia i materiały do historii wojskowości, 1964, t. 10, cz. 1, s. 3–11 (įvairių autorių fragmentišką literatūros apžvalgą, kurioje mūšis yra tik paminėtas, bet ne analizuotas, K. Aścikas pateikia 1–17 nuorodose); **Zajączkowski S.** W sprawie najazdu litewskiego na Łęczycę w 1294 r. // Studia i materiały do historii wojskowości, 1966, t. 10, cz. 2, s. 321–331; **Aścik K.** Jeszcze raz o najeździe litewskim na Łęczycę // Studia i materiały do historii wojskowości, 1969, t. 15, cz. 1, s. 317–321.

²¹ **Szymczak J.** Ziemia łęczycka i sieradzka terenem działań wojennych w XII i XIII wieku // Rocznik Łódzki 1975, t. 20(23), s. 199–225.

²² **Szweda A.** Najazdy litewskie na ziemię dobrzyńską na przełomie XIII/XIV w. // Zeszyty Historyczne WSP w Częstochowie, 1996, t. 3, s. 83–94.

lizavo, aptardamas lenkų ir lietuvių santykius, Grzegorz Błaszczyk²³, reziūmavęs, kad tai buvo tragiškiausias lenkų žemėms lietuvių puolimas²⁴. Fragmentiškai apie mūsų užsimenama disertacijos pagrindu parengtoje ir 2004 m. išleistoje lenkų istoriko Dariuszo Prekopo monografijoje, skirtoje Ordino karui su Lietuva 1283–1325 m.²⁵

Lietuviškoje istoriografijoje šiam mūsų nebuvu skirta ypatingo dėmesio, todėl jis mažiau žinomas. Iki šiol plačiausią mūsų apžvalgą pateikė karo istorijos populiarintojas Zigmas Raulinaitis²⁶. Naujausioje istoriografijoje išsamiausiai mūsų aptarė Artūras Dubonis, pateikdamas glaustą XIII a. pab. – XIV a. pr. santykių su lenkais apžvalgą²⁷. Tik vienu sakiniu apie šį susidūrimą informuoja Zenonas Ivinskis²⁸, politinę situaciją fragmentiškai nušviečia Stephenas C. Rowellas²⁹ ir Edvardas Gudavičius³⁰, Alvydas Nikžentaitis³¹, pergalę prie Trojanovo, kaip didžiausią Lietuvos karinę pergalę prieš lenkus, pažymi Tomas Baranauskas³².

²³ **Błaszczyk G.** Dzieje stosunków polsko-litewskich od czasów najdawniejszych do współczesności. Poznań, 1998, t. 1, s. 53–55.

²⁴ Ten pat, s. 53.

²⁵ **Prekop D.** Wojna zakonu krzyżackiego z Litwą w latach 1283–1325. Toruń, 2004, s. 80.

²⁶ **Raulinaitis Z.** Lietuvos raiteliai. Kn. 5: Pakeliui į galią. Vilnius, 1999, p. 179–183.

²⁷ **Dubonis A.** Santykiai su kaimynais Vakaruose // Lietuvos istorija XIII a. – 1385 m. Valstybės iškilimas tarp Rytų ir Vakarų. Baronas D., Dubonis A., Petrauskas R. Vilnius, 2011, p. 488.

²⁸ **Ivinskis Z.** Lietuvos istorija. Iki Vytauto Didžiojo mirties. Roma, 1978, p. 215.

²⁹ **Rowell S. C.** Iš viduramžių ūkų kylanti Lietuva: pagonių imperija Rytų ir Vakarų Europoje, 1295–1345. Vilnius, 2001, p. 59–61.

³⁰ **Gudavičius E.** Lietuvos istorija. Vilnius, 1999, t. 1, p. 77.

³¹ **Nikžentaitis A.** Nuo Daumanto iki Gedimino: Ikirikščioniškos Lietuvos visuomenės bruožai // Acta historica universitatis Klaipedensis. Vilnius, 1996, t. 5, p. 104; **Nikžentaitis A.** Vytenis // Iš kur atėjome. Kaunas, 1988, p. 27.

³² Tūkstantmečio knyga. Sud. D. Baltrušienė. Vilnius, 1999, t. 1, p. 18.

POLITINĖ LDK SITUACIJA PRIEŠ MŪŠĮ

Santykiai su lenkais XIII a. pab. rutuliojosi gana intensyviai³³. Lietuvių žygių į lenkų žemes problematika labai sudėtinga, nes itin sunku suprasti tikslus – grobiamieji jie ar politiniai, – kuriais vadovavosi puolantieji. Lietuvių kišimasis į Lenkijos vidaus reikalus įvėlė daug neaiškumų, nes įtempta situacija Lenkijos viduje vertė lenkų žemių kunigaikščius manevruoti, ieškoti, kaip kuo palankiau išnaudoti Lietuvos karinį potencialą. Tuo pat metu intensyviai kariauta su Vokiečių ordinu, kuris 1283 m. nukariavo jotvingius ir atsidūrė prie Lietuvos sienos. Tad Vytenio valdymo pradžioje išryškėjo dvi svarbios kryptys: Lenkijos žemė ir Vokiečių ordinas (prūsiškoji šaka), o pačioje XIII a. pab. – aktualus Rygos ir Livonijos konfliktas, į kurį sėkmingai įsitraukė Lietuvos didysis kunigaikštis ir aktyviai vykdė diplomatinę ir karinę politiką Vokiečių ordino livoniškosios šakos kryptimi. XIV a. pr. Vokiečių ordino prūsiškosios šakos aktyvūs veiksmai prieš Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę privertė Vytenį nuo 1306 m. nutraukti žygius į Lenkiją ir susitelkti karo su kryžiuočiais fronte³⁴.

1279 m. už Mazovijos kunigaikščio Boleslovo II ištekinta Gaudimantė Traidenytė, kuri pasikrikštijo Sofijos vardu, mirė 1288 m. (pagimdė Siemovitą II, Trojdeną I ir šaltiniuose neįvardytą dukterį)³⁵. Taip Mazovija tapo apsaugota nuo lietuvių antpuolių³⁶. Glaudūs santykiai su šios lenkų žemės kunigaikščiu buvo palaikomi net ir po Gaudimantės mirties, nepaisant to, kad 1291 m. (iki 1302 m.) Boleslovas II vedė čekų karaliaus Vaclovo II seserį Kunigundą.

XIII a. devintajame dešimtmetyje buvo keičiamas santykių su Lenkijos žemėmis pobūdis. Tai, ko gero, inicijavo Butigeidis su Butvydu. Buvo pasitraukta iš Mazovijos kunigaikščių vaidų ir susitaikyta su Traidenio žentu

³³ **Gudavičius E.** Lietuvos istorija. Vilnius, 1999, t. 1, p. 77.

³⁴ **Szweda A.** Najazdy litewskie na ziemię dobrzyńską na przełomie XIII/XIV w., p. 89; **Dubonis A.** Santykiai su kaimynais Vakaruose, p. 489; **Błaszczyk G.** Dzieje stosunków polsko-litewskich..., s. 58.

³⁵ **Dubonis A.** Traidenis. Monarcho valdžios atkūrimas Lietuvoje 1268–1282 m. Vilnius, 2009, p. 178; **Dubonis A.** Meilė ir politika. Traidenis tekina dukterį // Darbai ir dienos, 2005, t. 44, p. 27.

³⁶ **Dubonis A.** Meilė ir politika, p. 28.

po trumpos santykių suirutės po Traidenio mirties³⁷. Net ir atsakę pretenzijų į sostą Vladislavo Uolektinio naudai, Mazovijos kunigaikštis toliau palaikė glaudžius ryšius su sąjungininkais pagonimis³⁸. Lietuviai, aiškiai turėdami politinių tikslų, 1302 m. žygiavo į Lenkiją paremti Boleslovo II ir lenkų pretendento į Krokuvos sostą Vladislavo Uolektinio, kuris tuo metu kovojo su Vaclovu II³⁹. Tačiau pareikšta nuomonė, kad 1295 m.⁴⁰ ir 1296 m.⁴¹ šie veiksmai taip pat galėjo būti nukreipti prieš Pšemislių dinastijos išsigalėjimą⁴², nors istoriografijoje teigiama, kad tai buvę paprasčiausi lietuvių plėšikėlių (lot. *latrunculi*) būriai, kurių žygiai nėra aiškiai susiję su politika⁴³.

Apskritai nuo 1292 iki 1306 m. (pirmojo ir paskutinio Vytenio laikų žygio į lenkų žemes) surenti 8 žygiai, kurių tikslas buvo: 1292 m. – Kujavijos Brestas, 1294 m. – Lenčyca, 1295 m. ir 1296 m. – Sandomiero žemė, 1300 m. – Dobrynė ir Kulmas, 1302 m. – Varka (Sandomieras), 1305 m. – Kališas ir Stavišinas, 1306 m. – Kališo apylinkės ir nusiaubta Sieradzės žemė⁴⁴. Dar Traidenio laikų politika prieš Ordinui palankias lenkų kunigaikštystes⁴⁵ matyti Vytenio laikų žygiuose, tačiau itin sudėtingos politinės aplinkybės leidžia tik hipotetiškai įvardyti tikruosius antpuolių siekius.

³⁷ **Dubonis A.** Santykiai su kaimynais Vakaruose, p. 488.

³⁸ **Rowell S. C.** Iš viduramžių ūkų kylanti Lietuva, p. 61.

³⁹ **Dubonis A.** Santykiai su kaimynais Vakaruose, p. 489.

⁴⁰ Rocznik Traski // MPH, 1961, t. 2, s. 853: „1295. [...] Eodem anno Litwani vastaverunt usque in Gnoyno.“

⁴¹ Ten pat, s. 853: „1296. [...] Litwani terram Sandomiriensem intrant et vincuntur.“

⁴² **Szweda A.** Najazdy litewskie na ziemię dobrzyńską na przełomie XIII/XIV w., p. 88. Jeigu istoriko hipotezė teisinga, Kunigunda netrukė Boleslovui II veikti prieš čekus, o pati greičiausiai atsidūrė politinės įkaitės vietoje, nes realiai neturėjo jokios galios, tad, kaip pats istorikas teigia, ši santuoka buvo laikina.

⁴³ **Błaszczyk G.** Dzieje stosunków polsko-litewskich..., s. 55–56; **Dubonis A.** Santykiai su kaimynais Vakaruose, p. 488.

⁴⁴ **Błaszczyk G.** Dzieje stosunków polsko-litewskich..., s. 50–58; **Dubonis A.** Santykiai su kaimynais Vakaruose, p. 488–489.

⁴⁵ **Szymaczak J.** Ziemia łączycka i sieradzka terenem działań wojennych w XII i XIII wieku, s. 215; **Szweda A.** Najazdy litewskie na ziemię dobrzyńską na przełomie XIII/XIV w., p. 85.

1292 m. žygis – Vytenio politinės karjeros pradžia. Butvydo sūnus vadovavo žygiui į Kujavijos Bresto kunigaikštystę. Nusiaubė kraštą, paėmė į nelaisvę žmonių. Kazimieras II ir Vladislovas Uolektinis kreipėsi pagalbos į Prūsijos magistrą Menhardą Kverfurtietį, ir šis atsivedė didelę kariuomenę. Lenkų ir kryžiuočių koalicija nesugebėjo pasipriešinti Vyteniui. Kronikininkas Petras Dusburgietis pažymi, kad lenkai pabėgo iš mūšio lauko, o tai pamatę Ordino kariai taip pat pasileido bėgti⁴⁶. Panašu, kad žygis užgriebė Dobrynės žemę, nes į nelaisvę buvo paimtas kunigaikštis Siemovitas (Kazimiero II brolis), kuris joje buvo laikomas 1292–1296 m.⁴⁷ Dobrynė nukentėjo antrą kartą, kaip jau minėta, 1300 m. Lietuviai pasiekė ir Ordino Kulmą, bet pralaimėjo kautynes. Galimas šio puolimo motyvas buvo Siemovito palankumas kryžiuočiams⁴⁸, 1305 m. šis kunigaikštis, bijodamas lietuvių antpuolių, padovanojo Ordinui žemių⁴⁹. Tokia Lietuvos didžiojo kunigaikščio politika vertė lenkų kunigaikščius likti neutralius arba ieškoti pagalbos. Visų šių įvykių sukuryje lietuviai naudojosi Mazovijos kunigaikščio Boleslovo II Viznos pilimi. Ją Vokiečių ordinas sugriovė, bet lietuviai pilį 1295 m. kartu su lenkais atstatė⁵⁰.

1294 m. žygis į Lenčycos pusę skendi motyvų migloje, leidžiančioje tik hipotetiškai spręsti apie pirminius valdovo sumanymus ir netikėtus jų pasikeitimus žygio metu.

TROJANOVO MŪŠIO ANALIZĖ

Istoriografijoje susiklostė kontroversiška šio žygio dviejų aspektų vertinimo tradicija. Pirmoji susijusi su žygio maršrutu, antroji – su Boleslovo II vaidmeniu šiuose įvykiuose. Vytenio žygio maršruto aiškinimo polemiką

⁴⁶ Petri de Dusburg Chronicon terrae Prussiae // SRP, 1861, Bd. 1, s. 155–156.

⁴⁷ **Szweda A.** Najazdy litewskie na ziemię dobrzyńską na przełomie XIII/XIV w., p. 86–87.

⁴⁸ **Dubonis A.** Santykiai su kaimynais Vakaruose, p. 488.

⁴⁹ **Szweda A.** Najazdy litewskie na ziemię dobrzyńską na przełomie XIII/XIV w., p. 89.

⁵⁰ Petri de Dusburg Chronicon terrae Prussiae // SRP, 1861, Bd. 1, s. 160.

G. Błaszczykas apibūdino kaip itin hipotetinę⁵¹. Reikia sutikti su šia istoriko išvada, nes jokie šaltiniai nieko konkretaus nepasako apie maršruto eigą, o tik nurodo orientacines vietas. K. Aściko ir S. Zajączkowskio ginčas įvėlė daug neaiškumų, tačiau hipotezėmis paremtos interpretacijos bendroje mūsų analizėje daugiau poleminės. S. Zajączkowski teigė, kad žygis prasidėjo iš Gardino pusės. Tuomet Vytenio pajėgoms reikėjo persikelti per Vyslą prie Vyšegrado (šią versiją palaikė J. Szymaczkas (2 priedas))⁵², nes pirminis tikslas buvo Kulmas. Ši puolimo versija argumentuojama 1294 m. birželio 8 d. datuojamu Kulmo žemės komtūro vietininko laišku, kuriame užsimenama apie galingas pagonių pajėgas, traukiančias į Kulmo žemės pusę⁵³. S. Zajączkowski šias pajėgas priskyrė būtent Vyteniui⁵⁴. Tokiu būdu pirminė idėja buvo smogti Vokiečių ordino žemei, ten paplėškauti. Tačiau, sprendžiant iš laiško turinio, žvalgai jau žinojo apie Vytenio pajėgų judėjimą, todėl, matyt, Vytenis privalėjo pakeisti pirminį sumanymą ir žygiuoti kitur. Taigi, pasikeitus maršrutui, žygiuota toliau per Boleslovo II valdas, o per Vyslos upę persikelta tarp Plocko ir Vyšegrado. Tada palei Bzuros upę nueita iki Lenčycos⁵⁵. K. Aścikas, iš esmės nekrepdamas dėmesio į Kulmo aspektą, žygio maršrutą vaizdavo taip: Vytenis kirto Nemuną ir žygiavo pasienio miškais tarp Lietuvos, Prūsijos ir Mazovijos⁵⁶. Paskui prie Zakročymo perėjo Vyslą. Vėliau prie Trojanovo persikėlė per Bzurą, o tarp Sabotos ir Valevičių – į dešinią Bzuros krantą ir atsidūrė ant Lovičiaus–Tumo kelio, juo ir nužygiavo iki Lenčycos (1 priedas)⁵⁷. Opo-

⁵¹ Błaszczyk G. Dzieje stosunków polsko-litewskich..., s. 55.

⁵² Szymaczak J. Ziemia łączycka i sieradzka terenem działań wojennych w XII i XIII wieku, s. 222.

⁵³ Preussisches Urkundenbuch, Bd. I, 2, hrsg. von A. Seraphin. Königsberg, 1909, nr. 628, s. 399: „[...] duos nuncios commendatoris de Schonense de solitudine venisse, qui dicunt, quod **magnus et validus exercitus paganorum** [paryškinta mano – R. D.] procedat **versus terram Chulmensem** et ob metum illorum omnes, qui **sunt in terra Mazouie**, fugerunt ad municiones.“ Šis laiškas rodo, kad Mazovijos gyventojai nežinojo apie Boleslovo II susitarimą su lietuviais, nes jiems pastarieji kėlė baimę.

⁵⁴ Zajączkowski S. W sprawie najazdu litewskiego na Łęczycę w 1294 r., s. 324. H. Paszkiewicz šiuos duomenis vertino kaip svarbius, bet konkretesnių išvadų nepadarė. Žr.: Paszkiewicz H. Jagiellonowie a Moskwa, s. 157 (5 nuoroda).

⁵⁵ Zajączkowski S. W sprawie najazdu litewskiego na Łęczycę w 1294 r., s. 325.

⁵⁶ Aścik K. Jeszcze raz o najeździe litewskim na Łęczycę, s. 327.

⁵⁷ Ten pat, s. 317–319.

nuodamas S. Zajączkowskiui, jis teigė, kad prie Vyšegrado keltis nebuvo įmanoma, nes tose vietose upės krantai yra labai statūs⁵⁸. Taigi susiformavo Vyslos perėjimo prie Vyšegrado ir Zakročymo versijos, tačiau žygio maršrutui aktualesnė vieta, iš kurios prasidėjo žygis. Gardino žygio pradžia hipotetinė, tačiau galima, nes taip lenkų žemes pasiekti būtų buvę lengviau, negu žygiuoti per Ordino užvaldytas Prūsijos ar Jotvos teritorijas.

1294 m. per Sekmines (birželio 6–7 d.)⁵⁹ Vytenio vadovaujamos pajėgos įsiveržė į Lenčycos kunigaikštystę. G. Błaszczycas, visiškai pasitikėdamas J. Długoszo informacija apie Vytenio pajėgų sudėtį, teigė, kad Vytenio 800 karių kariuomenę sudarė lietuviai, prūsai ir žemaičiai⁶⁰. Tačiau tai – tik J. Długoszo pateiktos unikaliuos žinios⁶¹, jų nėra ankstyvesniuose šaltiniuose⁶², kaip ir 1800 užpuolikų skaičiaus⁶³. Priešingai, Petras Dusburgietis 1800 vyrų priskyrė ne Vytenio pusei, o Kazimiero II pajėgoms⁶⁴. Šiuo atveju aiškus J. Długoszo manipuliavimas skaičiais, kurio priežastis buvo negalėjimas sutikti su tuo, kad netikėliai pagonyms galėjo įveikti lenkų kunigaikštį ir jo atvestus karius⁶⁵. Vytenio Lenčycos užpuolimas buvo netikė-

⁵⁸ Ten pat, s. 319.

⁵⁹ Petri de Dusburg Chronicon terrae Prussiae // SRP, 1861, Bd. 1, s. 156: „[...] et in die pentecostes [...]“. Atkreiptinas dėmesys, kad *Gniezno pastabose* įvykiai datuojami 1304 m. (Spominki gnieźnienski // MPH, 1961, t. 3, s. 43: „[...] anno 1304 die pentecostes.“). Ši klaida įsivėlė datą užrašant romėniškais skaitmenimis: vietoje MCCXCIV buvo užrašyta MCCCIV, t. y. praleistas X, ir išėjo 1304 m. Žr.: **Balzer O.** Genealogia Piastów. Kraków, 1895, s. 343.

⁶⁰ **Błaszczyk G.** Dzieje stosunków polsko-litewskich..., s. 53.

⁶¹ J. Długosz. Historiae Polonicae libri XII, t. 2, s. 520: „Vithenen enim Lithuaniae Dux cum mille octingentis equitibus, ex Lithuanis, Pruthenis et Samagitis collectis, in Lanciensem terram impetum fecit.“

⁶² **Aścik K.** Najazd litewski na Łęczycę w 1294 r., s. 5. Galima papildyti, kad 1287 m. Dobrynės žemės puolime J. Długoszas lietuvių pajėgas apibūdina taip pat, t. y. lietuviai, prūsai, žemaičiai. Neaišku, apie kokius prūsus kalba J. Długoszas, nes prūsai iki šio mūšio jau buvo nukariauti. Manytume, kad tai – literatūrinis topas, neturintis realaus pagrindo.

⁶³ J. Długosz. Historiae Polonicae libri XII, t. 2, s. 520: „[...] cum mille octingentis equitibus [...]“.

⁶⁴ Petri de Dusburg Chronicon terrae Prussiae // SRP, 1861, Bd. 1, s. 156: „Casimirus dux Polonie dolens de suorum interitu, cum mille et octingentis viris sequutus est eos.“

⁶⁵ **Aścik K.** Jeszcze raz o najeździe litewskim na Łęczycę, s. 321.

tas, nes pasirinktas bažnytinės šventės laikas⁶⁶, kai Lenčycos kanauninkai, kunigai, apsilvilkę iškilmių arnotais, ėjo procesijoje. Vytenio pajėgos juos užpuolė ir 400 asmenų, t. y. prelatų, kunigus ir kitus, buvusius bažnyčioje, Petro Dusburgiečio žiniomis, paprasčiausiai nužudė⁶⁷. Svarbesnį turta (taures, bažnytinis indus) pagrobė, sudegino bažnyčią. Vėliau nusiaubė apylinkes ir susirinkę visus paimtus į nelaisvę žmones nusprendė pasidalyti – taip kiekvienam teko po 20 krikščionių⁶⁸. Abejotina ir ši Petro Dusburgiečio žinia, nes tada Lenčycos apylinkėse Vytenio kariai turėjo suvaldyti 16 000 žmonių, neskaitant paimto grobio. Didinant skaičius paprastai buvo siekiama didesnio įspūdžio, parodyti krikščionybės priešų netikėlių pagonių žiaurumą.

Vytenis su savo pajėgomis pajudėjo atgal link Trojanovo, tačiau sėpėjęs sutelkti pajėgas Lenčycos kunigaikštis Kazimieras II pasileido vyti užpuolikus su 1800 vyrų⁶⁹. J. Długoszas šioje vietoje ir, matyt, tyčia siekdamas pateikti Kazimiero II pajėgas kaip mažesnes, akcentavo jų negausumą, palyginti su Vytenio kariuomene⁷⁰. Lenkų pajėgos didžiojo kunigaikščio sūnaus karius pavijo prie Sochačevo, Bzuros upės, tiksliau – Trojanovo ir

⁶⁶ 1311 m., prieš pat Voplaukio mūšį, Vytenis puolė Prūsiją Didžiąją savaitę. Šis laikas, be abejo, galėjo būti pasirinktas atsitiktinai, tačiau strategine prasme tokiu metu įsiveržti buvo itin palanku, todėl orientavimasis į katalikiškas šventes turėtų būti vertinamas kaip pagoniškos karinės taktikos dalis. Žr.: **Dediala R.** 1311 m. Voplaukio mūšis: priežastys, eiga, karybos aspektai, istorinė atmintis // Karo archyvas, 2015, t. 30, p. 29.

⁶⁷ Šiuo atveju abejotina, ar bažnyčioje būtų susirinkę 400 žmonių, tačiau svarbu atkreipti dėmesį į Dariaus Barono pastabą apie dvasininkų žudymą. Istoriko manymu, XIII a. kontekste šaltiniuose pasitaikantys įvairūs duomenys apie dvasininkų žudymą baltų visuomenėje rodo tvirtą vyro ir kario tapatybės išsisknijimą. Žr.: **Baronas D.** Lietuvių karyba XIII a. // Karo archyvas, 2000, t. 16, p. 8–9.

⁶⁸ Petri de Dusburg Chronicon terrae Prussiae // SRP, 1861, Bd. 1, s. 156–157; Di Kronike von Pruzinlant des Nicolaus von Jeroschin // SRP, 1861, Bd. 1, s. 534 (lin. 19886–19941); **Petrus Dusburgietis.** Prūsijos žemės kronika, p. 228–229.

⁶⁹ Petri de Dusburg Chronicon terrae Prussiae // SRP, 1861, Bd. 1, s. 156: „[...] cum mille et octingentis viris [...]“; Di Kronike von Pruzinlant des Nicolaus von Jeroschin // SRP, 1861, Bd. 1, s. 534 (lin. 19951): „[...] mit achzēnhundert mannen.“

⁷⁰ J. Długosz. Historiae Polonicae libri XII, t. 2, s. 520: „[...] consecutus fuisset, paucitate sui agminis et hostili multitudine minime pensata [...]“.

Žukovo apylinkėse⁷¹, kurios buvo miškingos ir pelkėtos⁷². Čia netikėtai įsikišo Mazovijos kunigaikštis Boleslovas II, kuris, kronikininkų nuostabai, sudarė paliaubas tarp pagonių ir krikščionių. Šį Mazovijos kunigaikščio epizodą J. Długoszas ignoruoja, o tik mini, kad Boleslovas II praleido lietuvius dar žygio į Lenčycą metu, bet apie tolesnį tarpininkavimą neužsimena⁷³. Boleslovas II, matyt, tuo metu buvęs savo pilyje Sochačeve⁷⁴, suvaidino tarpininko vaidmenį, norėdamas išlikti neutralus. Taip laviruodamas jis rado išeitį, kuri, matyt, leido ne tokioms gausioms Vytenio pajėgoms persigrupuoti ir pasiruošti puolimui⁷⁵. Žinoma, kad užklupti su grobiu lietuviai (būtent grobiamuoju žygiu Trojanovą vadina lenkų istorikai)⁷⁶, traukiantys atgal iš apiplėšto krašto, nerodydavo didelio kovingumo, greičiau siekdavo išvengti mūšio, nes grobis ir belaisviai varžydavo žygiuojančių veiksmus⁷⁷. Netikėtai šias paliaubas⁷⁸ lietuviai nutraukė ir užpuolė nepasiruošusius Kazimiero II karius⁷⁹. Istoriografijoje teigiama, kad mūšis įvyko

⁷¹ J. Długosz. *Historiae Polonicae libri XII*, t. 2, s. 520: „Quos cum in Zukov villa, prope oppidum Sochaczow supra fluvium Bszura sita, secundum alios circa villam Troyanow [...]“.

⁷² **Aścik K.** Najazd litewski na Łęczycę w 1294 r., s. 9.

⁷³ J. Długosz. *Historiae Polonicae libri XII*, t. 2, s. 520.

⁷⁴ **Zajączkowski S.** W sprawie najazdu litewskiego na Łęczycę w 1294 r., s. 325.

⁷⁵ **Aścik K.** Najazd litewski na Łęczycę w 1294 r., s. 9.

⁷⁶ **Szymaczak J.** Ziemia łęczycka i sieradzka terenem działań wojennych w XII i XIII wieku, s. 224; **Aścik K.** Najazd litewski na Łęczycę w 1294 r., s. 7.

⁷⁷ **Baronas D.** Lietuvių karyba XIII a. // *Karo archyvas*, 2000, t. 16, p. 12.

⁷⁸ Atkreiptinas dėmesys į vieną aspektą: 1295 m. lapkričio 24 d. dokumente, skirtame Bialos pilininkui Laurynui, kalbama apie pastarojo suteiktą pagalbą Boleslovui II, kilus užpuolimo pavojui (Kodeks dyplomatyczny Księstwa Mazowieckiego. Warszawa, 1863, nr. 41, s. 32). Be to, 1302 m. fundacijoje dominikonams Boleslovas II mini pagonių nusiaubtą Mazoviją (ten pat, nr. 46, s. 35–36). Vis dėlto, kaip pažymėta istorikų, šie duomenys prieštarauja mūšio aprašymui, nes čia nėra jokios užuominos, kad Mazovijos kunigaikščiui būtų kilusi kokia nors grėsmė. Galėjo būti kalbama apie chronologiškai kitus įvykius (**Zajączkowski S.** W sprawie najazdu litewskiego na Łęczycę w 1294 r., s. 327). Remdamasis anksčiau išvardytais šaltiniais K. Aścikas neigė Boleslovo II bendradarbiavimą su Vytenio pajėgomis (**Aścik K.** Najazd litewski na Łęczycę w 1294 r., s. 10), tačiau tai niekaip nepaaiškina Boleslovo II lietuviams naudingo tarpininkavimo prieš mūšį ir žinių apie Viznos pilį, kurias pateikia kronikininkas Petras Dusburgietis.

⁷⁹ *Petri de Dusburg Chronicon terrae Prussiae* // SRP, 1861, Bd. 1, s. 157. K. Aścikas pateikė pasvarstymą, esą paliaubos galbūt buvo nutrauktos lenkų iniciatyva, nes jie manė

birželio 10 d., tačiau šaltiniuose tiksliai data nenurodyta. Hipotetiškai mūšis galėjo vykti ir birželio 9, ir 10 d.⁸⁰ Taip išpiplieskė kautynės prie Trojanovo. Jos, ko gero, vyko, istorikų teigimu, naktį, pelkių ir miškų apsuptyje, dešiniajame Bzuros krante⁸¹. Šių įvykių sukuryje Vytenio pajėgos sutriuškino Kazimiero II kariuomenę. J. Długoszo tvirtinimu, kariai skendo Bzuros upėje⁸². Žuvo ir pats Lenčycos kunigaikštis Kazimieras II, o jo mirties faktas pateko į daugelį šaltinių⁸³. Gyvas liko tik vienas karys, kuris pasprukęs papasakojo apie šį lenkų kariuomenės fiasko⁸⁴.

Kas lėmė Vytenio pajėgų sėkmę? K. Aščikas įvardijo keletą priežasčių: 1) netikėtas lietuvių puolimas; 2) Kazimiero II kovų su lietuviais patirties stoka; 3) lietuviškos karybos taktikos neišmanymas. Trečiasis argumentas remiamas tuo, kad lietuvių išmintingiau buvo parinktas mūšio laukas, nes Bzuros upės apylinkės buvo pelkėtos, o lenkų kavalerijos žirgai nebuvo pajėgūs kovoti tokioje teritorijoje, todėl jų pajėgos ir buvo sumuštos⁸⁵. Nors ši teorija karinės taktikos prasme įdomi, kyla nemažai abejonių dėl tokios įvykių eigos. Istorikui atrodė, kad lenkai neišmanė lietuvių karybos takti-

turį didesnę persvarą. Vis dėlto ši įvykių eiga prieštarautų paties K. Aščiko tyrimui, nes tada tai būtų nutikę iš karto, dar nespėjus Vytenio atvestoms pajėgoms persigrupuoti ir užsiimti geresnes pozicijas, ką lenkų istorikas ypač pabrėžia. Žr.: **Aščik K.** Jeszcze raz o najeździe litewskim na Łęczycę, s. 320.

⁸⁰ Osvaldo Balzerio tyrimas (**Balzer O.** Genealogia Piastów. Kraków, 1895, s. 344.) rodo, kad mirties data veikiausiai buvo birželio 10 d. Šitokia išvada daroma atsižvelgiant į *Gniezno pastabų* užuominą: Spominki gnieźniński // MPH, 1961, t. 3, s. 44: „Eodem anno quinta feria proxima post festum penthecostes [...]“.

⁸¹ **Aščik K.** Najazd litewski na Łęczycę w 1294 r., s. 9.

⁸² J. Długosz. Historiae Polonicae libri XII, t. 2, s. 520.

⁸³ Petri de Dusburg Chronicon terrae Prussiae // SRP, 1861, Bd. 1, s. 157; Spominki gnieźniński // MPH, 1961, t. 3, s. 44; Rocznik franciszkański krakowski // MPH, 1961, t. 3, s. 47; Rocznik małopolski // MPH, 1961, t. 3, s. 186; Rodowód xiążąt polskich // MPH, 1961, t. 3, s. 283; Rocznik miechowski // MPH, 1961, t. 2, s. 883; Густинская летопись // ПСРЛ, 1843, т. 2, с. 348. Dviejuose šaltiniuose – *Gniezno pastabose* ir J. Długoszo *Istorijoje* – nurodyti ne 1294, o 1304 m. (Spominki gnieźniński // MPH, 1961, t. 3, s. 44; J. Długosz. Historiae Polonicae libri XII, t. 3, s. 20–21).

⁸⁴ Petri de Dusburg Chronicon terrae Prussiae // SRP, 1861, Bd. 1, s. 157; Di Kronike von Pruzinlant des Nicolaus von Jeroschin // SRP, 1861, Bd. 1, s. 534–535 (lin. 19975–19977).

⁸⁵ **Błaszczyk G.** Dzieje stosunków polsko-litewskich..., s. 54; **Aščik K.** Najazd litewski na Łęczycę w 1294 r., s. 11.

kos, manevrų ypatumų⁸⁶, tačiau šiuo argumentu suabejota, nes kovų su lietuviais istorija nėra tik vienas mūšis, o nemažai įvairių susidūrimų, kurių metu buvo susipažinta su priešų karybos bruožais⁸⁷. Hipotetinė galimybė, paremianti K. Aščiko hipotezę, būtų lietuvių nulipimo nuo žirgų, bandant prisitaikyti prie aplinkos sąlygų, aspektas. Tokiu būdu iš tiesų buvo galima įvilioti priešininką kautis į pelkėtus paupius, tačiau Vytenio pajėgos, kaip mus informuoja Petras Dusburgietis, netikėtai smogė pirmosios, nesitikint Kazimierui II, todėl menka tikimybė, kad Vytenio kariai būtų pasiruošę tai daryti pėsti, o ne raiti. Tad ir lenkų pralaimėjimo priežastis yra gana paprasta – jie buvo užpulti netikėtai. Juo labiau kad nėra visiškai aišku, kaip lenkų istorikas suprato lietuvių karybos taktiką, ir apskritai – ar gerai išmanė įvairius Lietuvos karybos aspektus ir probleminius klausimus, ar turėjo pakankamai žinių, pavyzdžiui, apie kavaleriją, ginkluotę, šarvuotę.

Diskusija šiuo klausimu palietė dar vieną svarbų mūšio situacijos aspektą. Ar Boleslovo II vaidmuo nebuvo kertinis, padedant Vyteniui pasiekti pergalę? S. Zajączkowski teisingai pažymėjo, kad didžiulis karinių pajėgų skirtumas (800 ir 1800 – veikiausiai padidinti skaičiai) galėjo lemti lengvą lenkų pergalę, tačiau laiku įsikišęs Boleslovas II iš esmės sugebėjo pakeisti visą situaciją, kai taip laimėjo laiko ir leido Vyteniui užimti puolančiųjų padėtį. Jeigu Boleslovo II motyvas buvo toks, kaip teigia S. Zajączkowski, tada Petro Dusburgiečio pateikti skaičiai, tiksliau – santykis, atrodo yra galimi, atsižvelgiant į tai, kad tai buvo grobiamasis žygis, kuriame nebuvo siekiama susidurti su priešu kariuomene, o tiesiog greičiau pasitraukti. Tokiam manevrui atlikti reikėjo judrių pajėgų, tad ir mažiau žygiuojančiųjų.

Svarbus šio mūšio aspektas – jo dalyviai, tiksliau – Vytenio pajėgos. Kaip jau minėta, J. Długoszas teigia, kad Vytenis žygiavo su lietuviais, prūsais ir žemaičiais. Prūsų dalyvavimą žygyje vertintume labai atsargiai, neatmesdami versijos, kad J. Długoszo *Pruthenis* galima įvardyti greičiau kaip *Ruthenis*, atsižvelgiant į tai, kad žymiojo istoriko epochoje, XIII a., buvo suvokiamas miglotai. Lygiai taip pat abejonių kelia žemaičių dalyvavimas, nes Vytenio valdymo laikais žemaičių konfrontacija su Lietuvos valdovu dėl jo vykdomos politikos buvo aršesnė. Vytenis žygį pradėjo veikiausiai

⁸⁶ Ten pat, s. 11.

⁸⁷ **Zajączkowski S.** W sprawie najazdu litewskiego na Łęczycę w 1294 r., s. 328; **Błaszczyk G.** Dzieje stosunków polsko-litewskich..., s. 55.

iš Gardino⁸⁸, o Gardinas buvo etniškai mišresnis ir, kaip parodė 1311 m. Voplaukio mūšis, iš ten su kunigaikščiu žygiuodavo rusų šauliai, kurie prireikus paremdavo Lietuvos didžiojo kunigaikščio karines pajėgas⁸⁹. Jau nuo Traidenio valdymo laikų (1268–1282 m.) matome rusų šaulių pajėgas, kariaujančias išvien su Lietuvos valdovu. 1274 m. datuotame nesėkmingame Daugpilio pilies šturme jie parėmė Traidenį⁹⁰. XIV a. rusų šauliai, nuolatiniai lietuvių palydovai kovose, buvo sudarę atskirus pulkus⁹¹.

BAIGIAMOSIOS IŠVADOS

1. Atsižvelgiant į istoriografijoje paplitusį 1294 m. žygio kaip grobiamojo vertinimą, keltume hipotezę, kad pirminė Vytenio žygio kryptis buvo Vokiečių ordino Kulmo žemė, kurią jis siekė nusiaubti, tačiau,

⁸⁸ **Zajączkowski S.** W sprawie najazdu litewskiego na Łęczycę w 1294 r., s. 324.

⁸⁹ **Dediala R.** 1311 m. Voplaukio mūšis: priežastys, eiga, karybos aspektai, istorinė atmintis // Karo archyvas, 2015, t. 30, p. 29–30, 35–40.

⁹⁰ *Eliuotoji Livonijos kronika*, iš senosios vokiečių kalbos išvertė kanauninkas Pranciškus Žadeikis. Vertimą patikslino, suredagavo ir paaiškino Rimvydas Petrauskas // Mindaugo knyga: istorijos šaltiniai apie Lietuvos karalių. Vilnius, 2005, p. 314 (eil. 8216–8219); *Livländische Reimchronik*. Hrsg. von Leo Meyer. Paderborn, 1876, s. 188: „Rûzen schzützen waren komen / kunige Thoreiden zû vromen. / sie wunten manchen mit ir bogen, / doch wurden sie dar an betrogen: / we ûf der burge wart gewurt / der wart schire gesunt.“

⁹¹ *Di Kronike von Pruzinlant des Nicolaus von Jeroschin* // SRP, Bd. 1, s. 577 (lin. 23695–23702): „[...] Sô drang un uf di site / brûdir Gunther von Arnstein / mit des heris roten ein / kegn den **rûsichen schutzin**, / di kegn in benutzin / ouch in den zîten pflôgin / vil vientlich ir **bogin** / und ire **scharfen pfile** [...]“ (1311 m.); *Die Chronik Wigands von Marburg* // SRP, Bd. 2, s. 511–512: „Rex vero convocat magnum exercitum, in quo vocati interant **Ruteni de Lademer, de Brisik, Wytenberge, de Smalantz**, vulgariter **de Plosczkow** etc. [...] Pagani cum lanceis suis jacerunt in christianos, **Rutheni cum arcubus** etc., telis multos vulnerantes viros et equos etc.“ (1348 m.); *Die Chronik Wigands von Marburg* // SRP, Bd. 2, s. 534: „[...] per quod chrisrianis **sagittis** multa mala facta sunt, introitum quorum potenter defenderunt.“, ten pat, s. 536: „Interim quidam **Rutenus nomine Michael** venit de domo, **adducens mensuram sagittarum** [vulgariter selpschosse]. Et quidam bayoribus nomine Gilgut Genehutte retulit, quomodo in castro angustias ferrent magnas et sine tedio **fabricarent tela** etc., spretantes domum defensare.“ (1362 m.)

kryžiuočių žvalgams sužinojus šiuos tikslus, Vytenio pajėgos patraukė į Lenčycos žemę per Mazoviją, Boleslovo II valdas. Sekminės buvo patogus laikas netikėtam smūgiui suduoti.

2. Egzistuoja dvi Vytenio žygio maršruto versijos. Pirmojoje teigiama, kad žygiuota per Boleslovo II valdas, o Vyslos upė pereita tarp Plocko ir Vyšegrado. Tada palei Bzuros upę nueita iki Lenčycos. Antroji skelbia, kad Vytenio maršrutas prasidėjo Nemuno kirtimu, toliau žygiuota pasienio miškais tarp Lietuvos, Prūsijos ir Mazovijos. Paskui prie Zakročymo persikelta per Vyslą, vėliau prie Trojanovo – per Bzurą, o tarp Sabotos ir Valevičių – į dešinią Bzuros krantą, atsidurta ant Lovičiaus–Tumo kelio ir juo nužygiuota iki Lenčycos. Esminis istoriografinės diskusijos klausimas – prie Vyšegrado ar Zakročymo buvo Vyslos perėjimo vieta?

3. 1294 m. per Sekmines (birželio 6–7 d.) Vytenio vadovaujamos pajėgos įsiveržė į Lenčycos kunigaikštystę ir ją nusiaubė. Lenčycos kunigaikštis Kazimieras II su gausiomis pajėgomis pasivijo atsitraukančias Vytenio pajėgas prie Bzuros upės, Trojanovo ir Žukovo apylinkėse.

4. Mazovijos kunigaikštis Boleslovas II įsikišo tarp dviejų kariaujančių šalių ir tarpininkaudamas sudarė laikinas paliaubas, kurios leido Vytenio pajėgoms persigrupuoti ir užsiimti geresnę puolimo poziciją. Neabejotinas Boleslovo II palankumas lietuviams matyti ir tolesniuose veiksmuose.

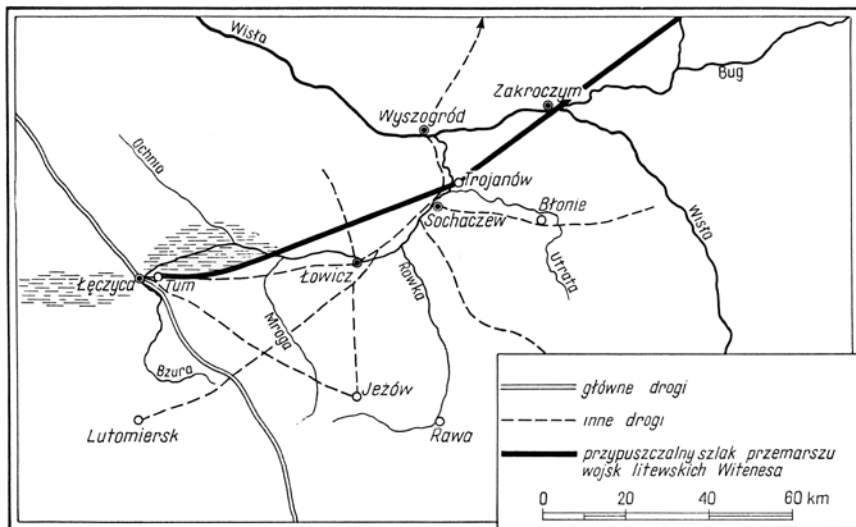
5. 1294 m. birželio 9 ar 10 d. šias paliaubas lietuviai nutraukė ir netikėtai užpuolė nepasiruošusius Kazimiero II karius. Pirmųjų smūgis tapo pergalės priežastimi. Taip išplieskė kautynės prie Trojanovo. Jos, remiantis istorikų hipotezėmis, įvyko naktį, pelkių ir miškų apsuptyje, dešiniajame Bzuros krante. Taip Vytenio pajėgos sutriuškino Kazimiero II pajėgas. Šaltinių duomenimis, liko gyvas tik vienas lenkų karys. Istoriografijoje šis susidūrimas vertinamas kaip didžiausias lenkų pralaimėjimas lietuviams (1800 susikovus su 800 karių).

6. Abejotina J. Długoszo žinia, kad žygyje dalyvavo prūsai ir žemaičiai. Greičiausiai žygis buvo surengtas lietuvių ir rusų pajėgų (tikėtina, šaulių ir kt.), kurios galėjo prisijungti nuo Gardino, spėjamos žygio pradžios vietos.

PRIEDAI

1 priedas

1294 m. Vytenio pajėgų žygio maršruto schema pagal Kazimierzą Aściką

Šaltinis: Aścik K. Jeszcze raz o najeździe litewskim na Łęczycę // Studia i materiały do historii wojskowości, 1969, t. 15, cz. 1, s. 318

2 priedas

Lenkijos žemės XIII a. pab., 1294 m. Vytenio žygio maršrutas ir mūšio vieta pagal Janą Szymaczką

Šaltinis: Szymaczak J. Ziemia łęczycka i sieradzka terenem działań wojennych w XII i XIII wieku // Rocznik Łódzki 1975, t. 20(23), s. 222 (mapa 3)

3 priedas

Svarbiausi 1294 m. Trojanovo mūšio šaltiniai

Pastaba. Skelbiami ne visi tekstai, kuriuose minimas 1294 m. įvykės mūšis. Apsiribojama svarbiausiais Trojanovo mūšio šaltiniais, kurie skaitytojui sunkiau prieinami. Dauguma vėlesnių tekstų, kuriuose minimas mūšis, yra išversti į lietuvių kalbą ir nesunkiai pasiekiami. Šaltiniai skirstomi į 3 grupes pagal kilmę:

1) Vokiški šaltiniai

Petri de Dusburg. Chronicon terrae Prussiae | Petras Dusburgietis. Prūsijos žemės kronika

Eodem anno Vithenus filius regis Lethowie cum octingentis viris intravit terram Polonie, et in die pentecostes, dum in ecclesia Lunczensi canonici et ministri altaris et alii clerici cum solempni ornatu essent in processione, irrui hostiliter in eos, et in ecclesia cccc homines cristianos trucidavit, clericos et prelatos, quos voluit, captivos secum duxit, omnem ornatum, calices et alia visa ecclesie ad illicitum usum pertrahebat in contemptum dei ecclesiam cum sacramentis redegit in favillam, depopulataque terra circum adjacente factaque maxima strage in populo dei, tantam multitudinem deduxit captivam, quod cuilibet lethowino in divisione cesserunt xx homines cristiani. Quo facto dum recederent, Casimirus dux Polonie dolens de suorum interitu, cum mille et octingentis viris sequutus est eos. Quod dum perciperet Bonislaus dux Masovie || nescio quo ductus spiritu, treugas inter Cristianos et infideles ad certum terminum ordinavit, infra quas dum Poloni nihil timentes diversis officiis vacarent, Lethowini rupto treugarum federe, irruerunt in eos, et Casimirus ducem et totum populum permerunt, preter unum militem, qui evasit solus, ut hec aliis nunciaret⁹².

Di Kronike von Pruzinlant des Nicolaus von Jeroschin | Mikalojus Jerošinietis. Prūsijos žemės kronika

In den selbin zîten / von Littouwin Witen / den kungis sun an sich ge-

⁹² Petri de Dusburg Chronicon terrae Prussiae // SRP, 1861, Bd. 1, s. 156–157.

wan / der sînen achtehundirt man / und abir kegn Polênen reit, / der reinin gotis cristinheit / zu jâmirlîchir pflâge, / und an dem pfingistage, / sich zu lobe gote / der tûmhêrrin rôte / und al dî andre pfafheit / gezîrit hatte und angelei / mit pfeffîchim ornâte / in lobelîchir vlâte / unde hîldin schône / dî processîone / in gotlîchim rûme / zu Lunczicz in dem tûme, / und daz gotis reine / cristnevolc gemeine / in andâcht hatte sich gesamt / zu hôrne daz gotis amt, / dô quam des tûvils bote in / gesprengit mit dem here sîn / sundir vorwarnunge gar / unde slûc der cristninschar / in der kirchin dâ mit nôt / wol vîrhundirt mensche tôt; / doch pfaffin und prêlâtin, / dî daz gelucke hâtin, / er gevangin nam ein teil, / daz sî achtin vor ein heil, / want in daz lebin alsô bleib, / und dî mit im von dannen treib. / Kelche, mesgewête / und alle daz gerête, / daz gote was gewîet / und in sîn dînst gevliet, / nam der ungenême / und in ungezême / ûbunge sî vorspente; / darzû dî sacramente, / der wir geistlîch hî waldin / und uns sint zu sâldin / in êwic pfant gewisse, / er gote zu smênisse / mit der kirchin vorbrante / und gar in asche wante; / darzû allirwegin / daz lant dâbî gelegin / vorherte unde machte toub / und nam ouch dâ vil grôzin roub / von mannin, kindin, vrouwin, / daz iclîchim Littouwin / geburte an der buite / zwênzic cristeneluite. / Dô hêr Kasimir gesach / der herzoge diz ungemach / und dî jâmirbernde nôt, / dî sich sînem volke bôt, / daz man hin vûrte in vorlust; / ein bittir zorn in sîne brust / mit leide sô irbolgete, / daz er den vîendin volgete, / dô sî zugin dannen, / mit achzênhundirt mannen. / Und dô er vaste bî sî quam / und daz Bonislaw vornam, / der herzoge von Masow, / inweiz welch geist in ummezow / und was in leitte ûf den sin, / wen daz er worchte zwischin in / vridde durch eine sûne / ûf eine benante lûne; / und dô dâbinnin sundir vâr / dî Polêne her und dar / sich von einandir strouweten, / dî Littouwin beschouweten / unde wârñ âne wer, / dô hûb sich Witênis her / an sî den vridde brechinde, / slânde unde stechinde / in vîentlîchir gire / und dâ Kasemire / den herzogin slûgin tôt / und mit semelîchir nôt / sîn volke irmortin allintsam, / daz nî mensch, als ich vornam, / intquam der nôt sô bittir, / sundir ôt ein rittir; / den hôrte man sint wol vorjên, / wî den andrin was geschên⁹³.

⁹³ Di Kronike von Pruzinlant des Nicolaus von Jeroschin // SRP, 1861, Bd. 1, s. 534.

2) Lenkiški šaltiniai

Rocznik franciszkański krakowski | Krokuvos pranciškonų metraštis
Quartum Kazimirum, qui Lanciam possedit, qui et sine prole deces-
sit, nam a Lythwanis in bello occiditur anno domini 1293⁹⁴.

Rocznik miechowski | Miechovo metraštis

1295. Procopius epsicopus Cracoviensis obiit, Iohannes succedit. Eo-
dem anno Litwani perimerunt multos cristianos. Ecclesia Lanczicziensis
crematur. Kazimirus dux cum exercitu suo occiditur in Sochaczow⁹⁵.

Rocznik Traski | Traskos metraštis

1294. Strages maxima facta est in militibus per Litwanos et dux Kazi-
mirus, dux Lancicie, occiditur per eosdem⁹⁶.

Rocznik małopolski | Mažosios Lenkijos metraštis

1294. Stranges maxima facta est in militibus per Lithuanos et dux Ka-
zimirus, dux Lancicie occiditur per eosdem⁹⁷.

Spominki gnieźnieński | Gniezno pastabos

Item Lancicia per Litwanos vastatur et ecclesia gravissime crematur
anno 1304 die penthecostes. || Eodem anno quinta feria proxima post fes-
tum penthecostes fuit bellum cum Lithwanis in Troyanow et occiditur dux
Kazimirus cum exercitu suo ex mala custodia⁹⁸.

Rodowód xiążąt polskich | Lenkų kunigaikščių kilmės metraštis

Kazimirum ducem Lanciensem, qui occisus est in bello a Lithwanis⁹⁹.

Kronika xiążąt polskich | Lenkų kunigaikščių kronika

Genuit nihilominus Kazimirus, dux Coyavie supradictus Kazimirum
occisum a Lithuanis et Semovitum ducem Dobrinensem, de quibus || he-
redes alios non invenio processisse¹⁰⁰.

⁹⁴ Rocznik franciszkański krakowski // MPH, 1961, t. 3, s. 47.

⁹⁵ Rocznik miechowski // MPH, 1961, t. 2, s. 883.

⁹⁶ Rocznik Traski // MPH, 1961, t. 2, s. 852.

⁹⁷ Rocznik małopolski // MPH, 1961, t. 3, s. 186.

⁹⁸ Spominki gnieźnieński // MPH, 1961, t. 3, s. 43–44.

⁹⁹ Rodowód xiążąt polskich // MPH, 1961, t. 3, s. 283.

¹⁰⁰ Kronika xiążąt polskich // MPH, 1961, t. 3, s. 542–543.

Ioannes Dlugossius. Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae | Janas Długoszas. Garbingosios Lenkijos karalystės metraščiai arba kronikos

Annus Domini 1294. Withenen Dux Lithuaniae Lanciciam clandestine ingresus, ecclesiam collegiatam spoliat, domibusque incensis et eadem ecclesia conflagratur. Caede autem ingenti edita, dum cum praeda rediret, praelio conserto cum eo, Kazimirus Dux Lanciciae occiditur: cui in Ducatu Lanciensi germanus suus Wladislaus Loktek succedit.

Non defuit et hoc anno divina indignatio, per rabiem barbaricam de-saeviens in Polonos. Vithenen enim Lithuaniae Dux cum mille octingentis equitibus, ex Lithuanis, Pruthenis et Samagitis collectis, in Lanciensem terram impetum fecit. Quam dum feria quinta Pentecostes per silvas et nemora, Duce Masoviae Boleslao permittente et favente, tam silenti et ignoto agmine, ut quislibet praetereuntes fallerent, ingressi fuissent, primum ad ecclesiam collegiatam Lanciensem accurrunt, populique utriusque sexus praesentiam, qui illuc gratia celebrandi festi confluxerat, aut trucidant, aut captivant; praelatos, canonicos et sacerdotes Domini miseabiliter captivant, vestates sacras, vasa et clenodia diripiunt, caeteros, qui ad ecclesiam confugerant et in illa se viriliter defensabant, vicinis domibus quae ecclesiam circumstant, incensis, in ecclesiam Lanciensem incendium inferentibus, suffocant et exstinguunt. Ad rura deinde et vicos discurrunt, et praeda plurima ex hominibus et pecore comparata, citato cursu redibant. Non tulit et suam et gentis suae calamitatem Kazimirus Lanciensis Dux, sed cum singulis terrae Lanciensis militibus barbaros persequi coepit. Quos cum in Zukov villa, prope oppidum Sochaczow supra fluvium Bszura sita, secundum alios circa villam Troyanow, consecutus fuisset, paucitate sui agminis et hostili multitudine minime pensata, in barbaros irruit. Et magna strage edita, multisque captivis per fugam fervente praelio elapsis, a multitudine barbarica victus, succumbit, et inter consertissimos hostes audacissime inter primos pugnans, nobilem excipit mortem. Quo occidente, fuga passim per Polonos fieri ceopta est, et plures ex Polonis, dum mortem honestam vitant, in mortem turpem incidunt et in flumine Bszura, ultra quod pugnatum est, aquis plus tunc solito ex imbribus inflatis, submerguntur. Lithuani et praeda et victoria potiti, eam tunc ex captivis Polonis praedam asseruntur retulisse, et culibet barbaro viginti Christiani Poloni in sorte cesserint. Non reliquit Kazimirus Lanciensis Dux aliqu-

em superstitem, propter quod Lanciensem terram || Wladislaus Loktek
Cuyaviensis Dux germanus suus, legitime in se devolutam accepit¹⁰¹.

1) Rusiški šaltiniai

Густинская летопись | Gustyno metraštis

Въ лѣто 6802 (1294). Витенесъ, великій князь Литовскій, воюеть
Ляховъ; и Казимера князя Ленчицкого порази и уби¹⁰².

Įteikta 2015 m. spalio 14 d.

¹⁰¹ Jan Dlugosz. *Historiae Polonicae libri XII*, t. 2, s. 520–521.

¹⁰² *Густинская летопись* // ПСРЛ, 1843, т. 2, с. 348.

LA BATAILLE DE TROJANOW EN 1294

Ričardas Dediala
Université de Vilnius

L'époque de Vytenis, tout comme la seconde moitié du XIIIe siècle et le début du XIVe siècle, n'est pas connue pour de violents affrontements avec les princes des terres polonaises, et en 1306 ceux-ci ont pris complètement fin et n'ont repris que pendant le règne de Gediminas, lorsque la situation politique a changé. Vytenis (règne 1295-1315), fils du grand-duc Butvydas, a commencé sa carrière politique notamment par des attaques des terres polonaises. Lors d'une de ses premières campagnes, il s'est heurté à une grande armée polonaise. Cet affrontement militaire de 1294 a reçu le nom de Trojanów et eu un grand retentissement dans les sources historiques. Cela a été une des trois batailles les plus grandes (Trojanów, Turaida, Woplauken) de l'époque de Vytenis. Cet écho des sources a été inspiré par la mort du prince Casimir II de Łęczyca (frère du futur roi de Pologne Ladislas Ier le Bref) sur le champ de bataille. Selon une hypothèse, la direction initiale de la campagne de Vytenis était la terre de Kulm de l'Ordre des chevaliers teutoniques qu'il cherchait à dévaster, mais, après que les éclaireurs des chevaliers teutoniques aient eu connaissance de ces objectifs, les troupes de Vytenis ont pris la direction de la terre polonaise de Łęczyca à travers la Mazovie, territoire de Boleslas II qui soutenait à l'époque les Lituaniens et leur permettait d'utiliser le château de Wizna. La Pentecôte était une bonne période pour une attaque inattendue. Dans l'historiographie polonaise se sont formées deux versions de l'itinéraire de la campagne de Vytenis, dont la différence essentielle est le lieu de franchissement de la Vistule (près de Wyszogród ou Zakroczim). En 1294, pendant la Pentecôte (6-7 juin), les troupes commandées par Vytenis ont envahi le duché de Łęczyca et l'ont dévasté. Le prince de Łęczyca Casimir II a rattrapé avec de nombreuses troupes les forces en retraite de Vytenis près de la rivière Bzura, dans les environs de Trojanów et Żukowo. À cause de l'intervention du prince de Mazovie Boleslas II entre les deux adversaires,

un regroupement supposé des forces de Vytenis a eu lieu, ce qui leur a permis d'occuper une meilleure position d'attaque. Le 9 ou 10 juin 1294, les Lituaniens ont violé cet armistice et attaqué par surprise les soldats de Casimir II qui n'étaient pas prêts. Une bataille a ainsi commencé près de Trojanów. En se basant sur les hypothèses des historiens, elle a eu lieu la nuit, parmi les marécages et les forêts, sur la rive droite de la Bzura. Les troupes de Vytenis ont écrasé l'armée de Casimir II. Selon les sources, seul un soldat polonais survécut. Dans l'historiographie, cet affrontement est jugé comme la plus grande défaite polonaise contre les troupes militaires lituaniennes.

THE BATTLE OF TROJANOW IN 1294

Ričardas Dediala
Vilnius University

The reign of Vytenis, just like the second half of the thirteenth century and the beginning of the fourteenth century, was not characterised by great conflicts with the dukes of Polish lands; they ended in 1306, and only recommenced during the reign of Gediminas when the political situation changed.

Vytenis (who ruled from 1295 to 1315), the son of the Great Duke Butvydas, began his political career by attacking the Polish lands in particular. During one of the first marches, he was faced with a large Polish army. This military confrontation in 1294 was known by the name of Trojanow, and had a resonant echo in historical sources. It was one of the three (Trojanow, Turaida, Voplaukis) greatest battles of the period of Vytenis. The echo of sources was inspired by the death of Duke Casimir II of Leczyca (the brother of the future King of Poland Vladislav Lokytek) on the battlefield. There is a hypothesis that the primary direction of the march of Vytenis was the Kulmer land of the Teutonic order seeking to devastate it. However, when the spies of the crusaders revealed his intentions, the forces of Vytenis turned to the Polish Leczyca land through Mazovia, the holdings of Boleslov II, who at that time supported the Lithuanian forces and allowed the use of Wizna castle. Pentecost was a convenient time to strike an unexpected blow. Two versions of the Vytenis march were provided in the Polish historiography with the essential difference being the place where he crossed the Vistula (Wisla) River (near Visegrad or Zakroczym). In 1294, on Pentecost (June 6-7), the forces led by Vytenis invaded the Duchy of Leczyca and devastated it. Duke Casimir II of Leczyca with large armed forces caught up with the retreating army of Vytenis near the Bzura River, in the surroundings of Trojanow and Zhukov. Due to the intervention of Duke Boleslaw II of Mazovia, the regrouping of Vytenis' armed forces took place between the two opponents, which

allowed them to better their attack position. On the 9th or 10th of April 1294, the Lithuanians ended the truce and launched an unexpected attack on the unprepared soldiers of Casimir II. This was the battle that occurred at Trojanow. Based on historical hypotheses, it took place at night, in the surroundings of marshes and forests, on the right bank of the Bzura. The forces of Vytenis defeated the troops of Casimir II. According to sources, only one Polish soldier survived. In historiography, this confrontation is assessed as the biggest defeat of the Polish army by the Lithuanian armed forces.